

Abdulah Talundžić
Ugledna muslimanska kuća u
Sarajevu i život u njoj

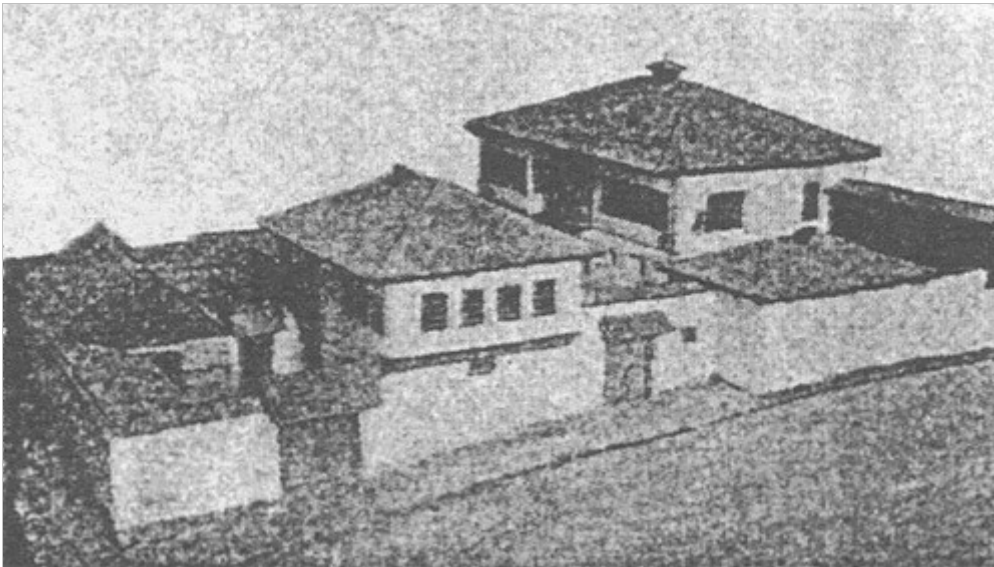
Kuće su uvijek tako građene, da jedna drugoj ne zaklanja vidik. Pa i gdje ne dopuštaju mjesne prilike, zna se naš svijet snaći, ma to bilo i u najtješnjim ulicama. Tu se lice kuće po mogućnosti okrene na ulicu i obično jedna veća soba u prvom katu iznese se malo na sokak, da ženskinje mogu gledati na ulicu.

Nadalje ne voli musliman srkleta (tjeskobe), već hoće da je svuda rahat (udobno) i da mu je prostrano i lijepo, jer on više sprovodi život u kući i porodici nego izvan kuće.

Toga radi, stara se mnogo, kako će što bolje unutrašnji dio svog doma ukrasiti i opremiti.

Oko cijele kuće podignut je visok zid, a gdje je potrebno, udari se po zidu još i kalkan (štit) od dasaka, da se tako spriječi svaki pogled nepozvanom oku. Posebna "sokačna" vrata vode iz ženske avlije, a "muška" vrata iz muške avlije na sokak. Kroz srednja vrata prolazi se iz jedne avlije u drugu, a kroz "konšipke" (vrata na jedno krilo) izlazi se u bašču ili komšijsku avliju.

Kraj uličnih, a i drugih vrata nalazi se u zidu malen izbočen prozorčić (kapidžik) s mušepcima (rešetkama) za gledanje. Kraj tog kapidžika odigravaju se ljubavne idile za ašikovanje. Djevojka razgovara sa momkom kroz taj kapidžik, a on stoji na sokaku.

Model kuće Osman paše Skopljaka u Gladinom sokaku na Čurčića
brijegu oko 1862. god. (zgrada straga je haremluk, sprijeda baškaluk)

Po avlijama između kamenja, posijano je razno cvijeće, osobito u avliji pred haremlukom, usred koje je mali rondel zasađen ružicama, karanfilima, minevšama, lalama, šembojima i dakako i rutom itd.

Kuću obavlja vinova loza, koja čitavom koloritu dodaje mnogo svježine. Ovo je tipični oblik kuće, koji se gotovo svuda ponavlja, pa se samo tu i tamo prema različitosti klime i mjesta ponešto preudesi.

Muslimanska se kuća po gradovima, a donekle i po selima gotovo uvijek radi na jedan kat. Materijal je ćerpić (na suncu sušene cigle od ilovače, u koju se pomiješa nešto pljeve) i drvo. Zidovi su u prizemnom katu obično vrlo masivni i od samog ćerpića s jakim temeljom od kamena. U gornji se boj obično udara „birkatica” tj. samo jedan red ćerpića u čatmi od drvenih greda. Krov je redovito drven i to od prostrugane šimle, a po krovu je ćeremit (oluklija opeka). Svi su duvarevi (zidovi) izvana i iznutra okrečeni.

Raspored u većih i u najvišem dijelu stojnih (haremluka) kuća sledeći: U sredini je u prizemnom i u prvom katu veliki prostran hodnika (”hajāt” u prizemlju, ”divanhana” u prvom katu), a desno i lijevo se redaju različite prostorije.

S hajata, koji je obično malo odgnut od zemlje i popođen ulazi se u halvate i halvatiće, koji su opet za jedan dva basamaka na više od hajata. Halvati su, većim dijelom prostrane sobe sa visokim drvenim šišetom (stropom), a prema veličini sobe napravljeni su i prozori. Iz halvata vode redovito manja vratašca u halvatić, sobicu za žensku služinčad (hizmećarice).

U prizemnom spratu se obično zimuje. U gornjem katu, kamo se ulazi uz široke drvene basamake (stube) s trabozanima (ograda) gotovo je isti raspored kao i u prizemlju, samo se tu redaju s desne i s lijeve divanhane čardakovi i čardačići s mnogo prozora (sve jedan do drugoga, pa je tu mnogo svjetla i zraka.

Tu se ljetuje.

U kućama koje su skroz masivno zidane i gdje je kuća po strani, načinjene su magaze mjesto halvata u prizemlju, a halvati su u tom slučaju u prvom boju. Magaze su obično sigurne od vatre, ali nisu na svod građene, već je strop dobro nabijen zemljom ilovačom izmiješanom krečom (vapnom) a nose ga masivne grede poduprte debelim drvenim stubovima. Na takvim magazama su gvozdena vrata i gvozdeni kapci sa malenim prozorima. Kad bukne vatra sve se snese u magazuu, dobro zatvori i kuća se preda svojoj sudbini.

Od velike je vrijednosti kamarija u muslimanskoj kući. Prednji dio divanhane (pedsoblja na prvom katu) malo se podigne od ostalog dijela i na izvan iznese, a obično svede se ili na polukrug ili na više ćošeta (uglova). Ovaj izbočeni dio kamarije sastoji se sve od samih prozora, zastrtih dakako mušepcima. Ovdje se ljeti najmilije zadržava kućna ćeljad; tu se ruća, večera i kahva pije, a tu se i poznatiji gosti primaju. Prozori su tako udešeni, da se mogu lako dići i spustiti, pa je ovo najsvjetliji i najzračniji prostor, jer ostale sobe nisu nimalo prikladne za zraćenje.

Ispod pendžera u kamariji je minder, zastrt ćohom i jastucima.

Treba još spomenuti jedan prostor u kući, obično otraga, a to je kuhinja kako muslimani kažu mutvak. Uz vanjski zid mutvaka ozidano je i odignuto

ognjište od samog ćerpića s nekoliko odžaćića (pregradaka) od ćerpića za pojedine tendžere (bakreni i kalajsani lonci s kopcima za kuhanje). Mutvak nije nadkriven, neg se dim diže do pod krov i na badžu i ispod strehe izlazi napolje. U mnogim kućama je mutvak sasvim odijeljen od kuće, gdje god u avliji.

Nužnik (zahod) je u najviše slučajeva odvojen od kuće.

Unutrašnji namještaj sobe vrlo je jednostavan, ali ukusan. Treba znati, da se čitav svagdašnji život odigrava na podu. Nema tu onog pokretnog pokućanstva: kreveta, ormara, stolica i stolova, bez kojeg se ne može ni zamisliti jedna moderna soba. Sve je to nadoknađeno na jedan poseban i vrlo praktičan način, u skladu sa arhitekturom.

Prije svega treba spomenuti minder (minder nadomješta stolice), neku vrstu divana od dasaka, koji se proteže uza zid u vrh halvata ili ćardaka, a obično se produljuje još uz obje druge strane zida. Minder je od 10 do 50 cm visok i nešto manje od jednog metra širok. Gdje minder ne zaprema svu duljinu zida, već je prekinut, tamo je namještena uska izrezbarena škrabija poput uskog visokog sandučića, u koju se među sitnije stvari, koje se svaki čas trebaju. Po minderu se pruži slamnjača, koja se zastre makatom od ćohe ili otkanim poput ćilima, a pravi se i od svile i bogato zlatom navezu. Da ne bude tvrdo, prostre se po cijeloj dužini mindera, i to po makatu, široko, vunom napunjeno šilte. U ćošetima su posebno manja i deblja šilteta. Duž cijelog mindera i škrabije prislonu se meki, vunom napunjeni ili slamnati tvrdi jastuci. Jastuci su od ćohe, a često i od kadife i svile.

Ćetvrtu stranu zida prema glavnom minderu uvrh sobe zauzima musanderluk. To je od prilike do jedan metar široka drvena pregrada. Taj prostor po čitavoj svojoj dužini podijeljen je u nekoliko zasebnih dijelova: dušekluk, banjica, peć i zapećak.

Dušekluk je oveci, daskama zakovani, obično do pola metra od poda odignuti prostor sa širokim vratima na dva krila. Kako je rećeno, u muslimana (ni u drugih vjera) nije bilo kreveta; njih su nadomještali meki, ispucanom vunom napunjeni dušeci, koje bi sterali jednostavno na pod i tu se ležalo. Kad se ustane, ova posteljina složi se u dušekluk.

Muž i žena leže uvijek obadvoje zajedno u jednoj postelji (dušek na podu), a djeci se namjesti na minderu. Posteljina je inaće vrlo raskošna, jer su dušeci i jastuci često od skupocjenih orijentalnih tkanina, ćaršaf i jastuk beze (jastučnice) od domaćećeg tankog svilenog beza. Naroćito se mnogo trošilo na jorgane (pokrivaće), koje su jorgandžije pravili od najskupljih tkanina (brokata, srmadala itd.) ili su bogato zlatom vezeni.

Banjica za ritualna pranja je vrlo malen prostor, od prilike 1 m u kvadrat, a velika vrata su većim dijelom na jedan kanat. Korito je plitko, ploćom ili ciglom popođeno ili je od drveta iskopano s dugaćkim drvenim olukom, kojim voda otjeće kroz duvar. Čitava ta uredba ne dostaje doduše, da se ćovjek valjano okupa, jer polijevajući iz ibrika po tijelu, moće se zapravo splakati.

Uz banjicu je peć od gline s pozderom pomiješana s mnogo ilovastih lončića (u starinskih peći 80-120 komada) prevučeni zelenom ili smeđom glinom. S banjične strane uzidan je u peć veliki bakreni i kalajsani pešnjak za grijanje vode. Voda se grabi suskom iz pešnjaka i nalijeva u ibrik. U banjici je hamam-tas s lifom od tankih vlakana za ribanje (umjesto spužve) i sapunom.

Uz peć su još kojekakvi dolafići ili rafe (pretinci i police), gdje se drže kahvenjaci i fildžani.

Kako se vidi, musanderluk je u kućanstvu od velike potrebe i bez njega ne može biti niti jedna muslimanska kuća, pa se radi toga od vjekada pazilo na njegovu opremu. Podnošci ispod dušekluka su prostije ukrašeni, ali su zato sva vrata, halvatna i čardačna i mala vrata, što vode u halvatić, odnosno u čardačić, dušeključna i banjična vrata i škrabije, slijepi dolafi i dolafići (pretinci), a često i šiše (strop) popunjeni raznolikom mozaik-rezbarijom, naročito izdubenim ružicama sa malim tro-četvero i višekutnim pločicama od orahovine. Pojedine pločice ovog "mozaika" uokvirene su.

Prema gore svršava musanderluk često bogato ukrašenim frizom sa širokom rafom (polica), koja je ukrašena zubastim ćenarom. Rafa se poput galerije pruža unaokolo sobe, po ostalim, znače praznim zidovima. Po rafi se kiti suđe i druge stvar, koje ne trebaju svaki dan.

Često se viđaju u praznim budžacima malo dolafići. Da i gole strane zida ne zjaju onako dosadno, umetnu se i ovdje često takozvani slijepi dolafi, dakako ukrašeni i ostala okolica.

Ćenar (rub) oko prozora također je ukrašen rezbarijama. Da prozori budu što šareniji, udare se često raznobojna stakla. Iznad ovih prozora smješteni su katkad manji prozorčići sa šiljastim lukovima, a mjesto običnih okana izrežu se katkad u sadrenoj ploči ili drvetu dakako orijentalni ornamenti, u koje se uture šarolika stakla i čine tim načinom efekat transparenta.

Prozori su na ženskim kućama providjeni gustim mušepcima (rešetkama) od tankih, mrežasto sastavljenih šipaka, koji svaki pogled u harem sprečavaju, a iza mušepka sakriveno ženskinje vidi dovoljno kroz rešetke.

Povrh svega je šiše. Ono je uvijek od drveta i u najviše slučajeva, pa i u najsiromašnijoj kući, ma koliko toga iskićeno. U bogatim kućama konstrukcija šišeta svojom krasotom upravo zadivljuje. Naročito je orta. (sredina, rozeta) bogato ukrašena raznolikim rezbarijama i motivima, a i ostala okolica ne zaostaje mnogo iza orte. Na orti se često ponavljaju motivi kao na vratima i dolafima, a vrlo se rado uz to prikazuju motivi poput zvijezda, muhri Sulejman (Salamonovo slovo) itd. izrađeni od tankih prikovanih šipaka, te čine neku vrstu reljefa ili su u dasku ukopani. Na sredini orte je velika jabuka od bakra i pozlaćena, ili je od drveta izrezana. Na stotine raznih figura, četvorina ili trokuta od tankih štapića popunjavaju ostalu okolinu šišeta. Cijelo šiše nije uvijek ravno, već kao da je jedan dio složen u drugi poput kasete. Da efekat bude veći, bojili bi često udubine po šišet, vratima i ostaloj okolici raznim bojama.

Arhitektura ove cijele drvenine u muslimanskoj kući vrlo je jednostavna, ali skladna i vanredno dekorativna. Tu je uspjelo prilagoditi oblike tradicionalnom načinu muslimanskog života i stvoriti osobiti dekorativni slog, koji svakome godi. U tome je opet naš majstor pravi umjetnik i arhitekt da mu nema para. On se znao onako individualno uživiti u svaki detalj i stvorio je neku zasebnu sa svojom originalnošću vrlo zanimljivu dekorativnu umjetnost, tako da bi mogli punim pravom govoriti o bosanskoj umjetnosti i bosanskom stilu, mada uzorci potječu sa istoka.

U muškoj avliji nalazi se "selamluk", muški odjel, zatim ahar (staja), drvarnica itd. Selamluk je puno manji od haremluka, u njemu je i drugi raspored. Osim jedne ili dvije veće sobe za primanje gosti i jedne manje sobe "kahvodžaka" za sluge, gdje se ujedno i kahva peče, rijetko gdje ima više prostorija, jer domaćin i ostala muška kućna čeljad spavaju i jedu u ženskim kućama. U muške kuće može uljeći i stranac bez ikakvog prijavljivanja. Ako nema baškaluka tj. posebnih prostorija za muškarce, mora stranac uvijek pokucati prije na vrata i čekati, dok neko izađe i uvede u jednu sobu u ženskim kućama. Kad je samo jedna soba u kući, ženskinje se gdje bilo sklone, a mutvak ili ode kojoj bližoj koni, dok stranac ode. Osim ukućana smiju u haremluk ulaziti samo još bliži rođaci, i to bez ikakvog prijavljivanja; nitko naime ne dolazi u nevrijeme, jer ženskinje, čim ustane, obuče se brzo i odmah sve uredi; digne dušeke i složi jorgane u dušekluk, pomete odaju, te je sve još prije nego što se i svane, u najvećem redu. Ma kako rano došao, zateći ćeš sve pospremljeno, kahvenjake pristavljene uz vatru u peći ili mangali, oko koje zasjedne čeljad i kavelenišu. Muslimani vrlo rano liježu, a još ranije ustaju i čim počne svitati, muškinje se razilazi svaki za svojim poslom, a ženskadija radi i sprema u kući.

U muslimanskoj kući, osobito u ženskim prostorijama, vlada upravo uzorna čistoća i red. U odaje (sobe) ne ulazi se u obući, da se ne bi unijelo prašine i blata. Obuća se izuje na pervazu (trotoar) pred hajatom, pa se po kući ide bosonogo ili u čarapama i mestvama. Podovi i sva drvenina, dapače kaldrma u avliji pred kućom, pere se vrlo često, pa se sve žuti kao dukat i sja. U proljeće i jesen sva se kuća iz temelja opere i očisti: duvarevi ošerbete (okreče), podovi i ostala drvenina sitnim kumom (pijeskom) okumaju, ćilimi istresu i izlupaju, sve odvari u lukšiji i obično kalajiše itd. Suđe (čaje, sahani, džugumi i ibrici), je većim dijelom od bakra i kalajsano i obično lijepo gravirano.

Po Vejsilu Ćurčiću, kustosu Zemaljskog muzeja u Sarajevu

<http://www.most.ba/121/056.aspx>